

Rigó Róbert

„Ilyen az élet”¹ – Tóth István fotóművész nézőpontjából

Tóth István közel kilencven évvel ezelőtt, 1923. július 26-án született Nyáregyházán. A nagyszülők földművelő parasztok voltak, édesapja, Tóth László már leérettségizett, és falusi jegyzőként dolgozott. Édesanyja, Kovács Zsuzsanna három gyermeket nevelt. Később a család Ceglédre költözött. Tóth István a háború után megnősült, feleségül vette Tóth Irént, és saját vaskereskedést nyitott. Az államosítás miatt 1956-ban bezárta az üzletet, majd az ötvenes évek második felétől a kecskeméti székhellyel működő Zöldségtermesztési Kutató Intézet munkatársa lett, ahol nyugállományba vonulásáig a növényeket, növénykísérleteket fényképezte. Tóth István a háború után néhány évvel kezdett el fényképezni, mesterének Haller Frigyes fotóművészt tartja, aki sokat segített neki, és útbaigazította a kezdő fotóst, hogy sokoldalú tehetségét kibontakoztathassa.

Tóth István szívélyesen fogadott ceglédi otthonában, megmutatta műtermét, jelentős festménygyűjteményét, emlékeit, amelyekhez személyes élmények, baráti szálak fűződnek. Pista bácsi – mert közben felajánlotta, hogy tegezhetem – megkínált a már-már legendássá vált dió ágyas pálinkájával, de sajnos kocsival mentem, így az interjú végén egy kis üveggel és több könyvvel bocsátott utamra.

Pista bácsit először a *Tények, emlékek Tóth István fotóművésze* című kötetéről kérdeztem, amely tartalmazza azt az 52 országot, városokkal, kiállításokkal, évszámokkal és fotóinak jegyzékével, amelyekkel egy-egy kiállításon szerepelt. Az önálló kiállítások, a kiállításokon elnyert díjak és a nemzetközi fotóművészeti tagságok listáját is tartalmazza a kötet, ami nagyon komoly sikerekről és egy hihetetlen gazdag életútról ad számot.

– *Hogy sikerült ezt a nagyon jelentős életművet elérni és dokumentálni ebben a kötetben?*

– Hát kérlek, ez csodálatos dolog, maga a csoda, mert 52 országban 2200 nemzetközi kiállításon szerepeltek a képeim. Pontosan 2201-en. Kerekes Magdolna aranyos könyvtárosunk volt az intézetben, aki állandóan ostorozott engem, hogy miért nem rögzítjük írásban a kiállításaimat. Mondtam neki, hogy hagyjon békén, mert beleőrülnék ebbe a munkába, ugye a 2200 kiállításnak 2200 katalógusa van, amely tartalmazza a kiállított képeket, a díjazásokat, miegymást.²

1 Tóth István egyik ismert képének a címe, egy idős parasztember portréja.

2 Tóth István alkotásai 328 nemzetközi kiállításon kaptak díjakat. Jelentősebb díjak, kitüntetések: Az Évszázad Kiváló Fotóművésze (New York 1980), Balázs Béla-díj (1979), Székely Aladár-díj (1980), SZOT-díj (1984), érdemes művész (1986), Magyar Fotóművészek Szövetsége Életműdíj (1998), Magyar Köztársasági Érdemrend Keresztje (1998), Hazám Díj (2009).

– *És ebbe a kötetbe sikerült mindezt összegyűjteni?*
– Magdi vállalta, hogy ezt megcsinálja. Kérlek szépen, gépkocsival átszállítottuk hozzá a rengeteg katalógust. Ő ezeket szétrakta a szobájában a földön, szökdécselve járt közöttük egy fél évig. Magdi ez idő alatt feldolgozta mindet, amiért nagyon hálás vagyok neki.

– *Nagyon alapos munka.*
– Nagyon. A hazai és külföldi kiállításokon szerepelt alkotásaim listája. Ennyi képpel versenyeztem. Nem öttel, nem tízzel, nem ötvennel, hanem 392-vel. Tóth István külföldi kiállításon nyert díjai. A városnevek listája, ahol kiállították a képeimet, és ezek ott mind megtalálhatók részletesen, hogy mikor, hol, melyik képpel szerepeltem. Ez a magyar fotográfia történetében egyedülálló.

– *Olvastam, hogy Nyáregyházán születettél 90 évvel ezelőtt, édesapád jegyző volt, édesanyádról kevesebb információt találtam.*

– Anyám nevelte a gyerekeket. Lánykorában itt Cegléden, egy divatáru-szaküzletben volt eladó, miután megházasodott, jöttek a gyerekek, hárman voltunk testvérek, Ilona nővérem, aki a legidősebb volt, 14 éves korában agyhártyagyulladásban meghalt, és még volt egy bátyám, aki már szintén meghalt. Tehát édesanyám a gyerekeket nevelte.

– *Több helyen is említetted, hogy gyermekkorodban az anyai nagyapával sokat jártatok szekéren a tanyavilágban, ami a „Gyermekkorom emlékei” című fényképsorozat témáját is ihlette.*

– Nagyapa gazdálkodó ember volt. Volt neki egy szekere meg egy lovacskája, amivel gyakran jött hozzánk, hogy: „Pisti, gyere, megyünk a rétre kaszálni!” És akkor fölültem mellé a bakra, mentünk és nagyapám mesélt nekem. Hemperegtem a fűben. A gyönyörű fehér tanyafalak a napsütésben csak úgy virítottak, úgyhogy ez annyira megmaradt bennem, hogy bizonyos alkotói időszakomban ezt a témát is lefényképeztem. Ugyanis, ha áttekintetted az albumot³, abban láthattad, hogy képeimet nagyobb témák köré csoportosítottam. A „Pillanatok” ciklus volt az első, ebben olyan általános emberi problémákat mutattam be, mint a „Kitagadottak”, a „Vetélkedés vége”, a „Gyűlölködő”, vagy az időskor és az öregség (*Találkozás, Nehéz út volt, Öregek, Időtlenség, Ilyen az élet*), aminek során emberi tragédiákat, sorsokat ábrázoltam. A második ciklus, a „Kortársak” címet viseli.

– *Ebben a ciklusban kortárs képzőművészeket, írókat fényképeztél. A portrékon – sokak szerint – nagyon jól ragadtad meg az egyéniségeket, a karakterek jellemző vonásait.*

– Tudod, egyszer lapozgattam egy folyóiratot, és Ady Endre portréját láttam meg benne. Gyönyörű kép ez, amit Székely Aladár készített. Akkor elgondolkoztam azon, hogy miért csak egy Ady-portré van. Ezek után elhatároztam, hogy én terv szerint sorra lefényképezem a Magyarországon élő legjelesebb művészeket: Barcsay Jenőt, Czöbel Bélát, Szervátiusz Jenőt stb. Ezt a tervemet sikeresen végre is hajtottam. Mikor a sorozat végére értem, a Múcsarnokra jegyezték be egy kiállításra Budapesten. Akkor már belekezdtem a harmadik ciklusomba, a „Gyermekkorom emlékei”-be. Ebben a paraszti életet, a tanyavilágot szerettem volna bemutatni. Amikor kérték az anyagomat, még nem voltam kész vele, úgyhogy az áldott jó Mészöly Gyulának⁴ köszönhettem, hogy sikerült határidőre befejeznem.

3 A Tóth István, Cegléd, *Az évszázad kiváló fotóművésze* című fotóalbumról van szó.

4 Mészöly Gyula (1910–1974) biológus, növénynevelő, az MTA rendes tagja volt. 1932-től a Kertészeti Egyetemen tanult. 1940-ben a Kecskeméti Gazdasági Szaktanítóképző Intézet szaktanára lett, a tanítás mellett nevelő és kutató munkát is végzett. 1941-ben kezdte el szervezni a Kecskeméti Kísérleti Telep felállítását, amely 1943-ban Állami Kertészeti Telepként jött létre. 1948-tól jelentősebb

Nagyon sokat köszönhetek neki, mindvégig támogatott a művészi pályámon. Sőt egyszer nagyon csúnyán letolt. Homoki Bandi volt a titkára, akivel jó barátok voltunk, mindent elmondunk egymásnak. Bandi volt a legjobb kollégám. Történt egyszer, hogy a Fotográfia London Szalonjának nagydíját nyertem el. Mentem a Bandihoz, hogy elújságoljam neki a nagy hírt azzal, hogy újabb pofont adtunk az *imperialistáknak*. Mert ezt mondtam – némi iróniával – minden újabb elnyert díj esetében. Miután ezt elmondtam neki, ő magához ölelt, gratulált, és visszamentem a helyemre dolgozni. Nem sokkal később megszólalt a telefon, hogy menjek fel, mert az igazgató úr hívat. Fölmentem Mészöly Gyula bácsihoz – mert így hívtuk –, aki nehezményezte, hogy neki mástól kell megtudnia az újabb díjat, ezért szégyelljem magam. Én nem akartam dicsekedve menni az igazgatómhoz, így tényleg nem közöltem vele a hírt. Attól kezdve az én fotós életem szorosan kapcsolódott Mészöly Gyulához is, mert nagyon érdekelte a munkásságom, és nagyon sok mindenben segített engem.

– *Úgy tudom, hogy az ötvenes évek második felétől kezdtél el dolgozni Kecskeméten, a Zöldségtermesztési Kutató Intézetben.*

– Nagyon régen volt, az évszámra nem emlékszem pontosan, de az intézetet először Kecskeméti Kísérleti Gazdaságnak hívták, később vette föl ezt a nevet.

– *Hogy kerültél Ceglédről Kecskemétre, és pont ebbe az intézménybe?*

– Cegléden volt a Duna–Tisza Közi Mezőgazdasági Intézet gyümölcskutató részlege, az igazgatója, Nyujtó Ferenc⁵ jó barátom volt. Amikor ő egy-egy fajtáját meg akart örökíteni, eljött hozzám, hogy fényképezem le ezt az ágat, vagy azt a termést. Egyszer idejött hozzám az én barátom, Nyujtó Feri azzal, hogy Mészöly Gyula kérdi, lefényképeznék-e egy albumra való kutatási anyagot, mert nemzetközi konferencia lesz náluk Kecskeméten, és ezzel az albummal szeretné megajándékozni a vendégeket. Természetesen elvállaltam ezt a felkérést. Ezután átmentem Kecskemétre, és Mészöly Gyulával megbeszéltük a dolgokat, és megcsináltam az albumot. Amikor átadtam neki az anyagot, megnézte – nagyon tetszett neki –, felajánlotta, hogy jöjjen ide dolgozni. Erre azt mondtam neki, hogy nem lehet, mert önöknek van már egy fotográfusuk, és én senkit nem akarok az állásából kitűzni, vitapartnerrel meg nem tudok dolgozni. Erre Mészöly Gyula megnyugtatóan, hogy a fotóst behívták katonának. Még akkor is tiltakoztam, hogy miután leszerel a katonaságtól vissza

beruházásokkal Állami Kertészeti Kísérleti Teleppé szervezték át az intézményt. 1950-ben a ceglédi kísérleti telepet is a kecskemétihez csatolták, a növénynemesítő munka egyre szélesebb körű lett: takarmánynövények, gyümölcsök és dísznövények nemesítésével, kutatásával is foglalkoztak. 1955-ben ismét átszervezték az intézményt Duna–Tisza Közi Mezőgazdasági Kísérleti Intézet néven. Az intézményt mindvégig Mészöly Gyula vezette, aki elsősorban paradicsomnemesítéssel foglalkozott. Több paradicsomfajtát és egyéb növényfajtákat nemesített. Hét önálló könyve és számos tudományos dolgozata jelent meg. Munkásságát 1956. március 15-én Kossuth-díjjal jutalmazták. 1957-től Bács-Kiskun megye országgyűlési képviselője volt egészen 1972-ig. Mészöly Gyula 1961-ben kezdte el szervezni a kecskeméti felsőfokú technikumot, amit később ő vezetett (ez az intézmény a mai Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Karának az elődje). A Mészöly Gyula által alapított intézet 1971. január 1-jétől Zöldségtermesztési Kutató Intézet néven működik (ZKI).

5 Nyujtó Ferenc (1922–1999) gyümölcsnemesítő, több jelentős fajta nemesítője. 1949-ben ő kezdeményezte a ceglédi gyümölcsnemesítő intézet felállítását. Az intézetet 1950-ben hozták létre, 1951-től vezette Nyujtó Ferenc – 37 éven át –, 1988-ig a ceglédi gyümölcskutató. A gyümölcsnemesítő munkát a helyi fajták összegyűjtésével, majd gondos válogatásával kezdték meg. Elsősorban kajszibaracknemesítéssel foglalkozott, de meggy-, őszibarack-, almafajtákat is nemesített, emellett csonthéjasok vadalanynak széles választékát is előállította. Nemesítő iskolát hozott létre, tanítványai ma is folytatják az irányításával megkezdett nemesítőmunkát.

kell adni neki a munkát, de ő megnyugtatóan, hogy ezt bízzam csak rá. Úgyhogy akkor mi kezét fogtunk, én elvállaltam a munkát, és így műszaki ügyintézői státusba kerültem. Ez számomra egzisztenciális és szakmai szempontból is nagyon sokat jelentett.

– *Ha jól tudom, ott dolgozott idősebb Szappanos István is grafikusként.*

– Nagyon remek garnitúra volt ott. Szappanos Pista szakmabéli volt, grafikusként ő rajzolta a növényeket, készítette a grafikákat. Az egész kutatógárda olyan volt, mintha testvérek lettünk volna.

– *Az intézet vezetői tudatosan művészbereket vonzottak be ezekre a munkákra, vagy ez csak véletlenül jött így össze?*

– Nem, Mészöly Gyula a legkezebb ember volt. Nála a takarítónőnek is a legjobbnak kellett lennie. Mindenben a csúcsot szerette Mészöly Gyula, maximalista volt. Az elődöm megmutatta az albumot, amit ő már korábban megcsinált. Mészöly Gyula ezek után mégis engem kért fel, hogy készítsék egy másikat.

– *Az, hogy a Zöldéstudatában fotós munkakörben kezdte el dolgozni, az szerencsés volt, hiszen így a munkád is és a hobbid is találkozott.*

– Először szörnyű volt ez számomra. A növényeket az első időszakban én gyomoknak láttam. Amit a kutatók ott dédelgettek meg simogattak, nekem gyomok voltak. Mondom magamban: „Te úristen, nekem ezt kell csinálnom itt?” Később megszerettem, és művészfotókat csináltam a növényekről is. Megkomponáltam azokat a képeket is. Egy paradicsomtő sem mindegy, hogy áll a képen. Triticale, kukorica, dinnye, gomba, egy egész kiállításra való anyagot csináltam belőlük. Ezek 30×40-es képek, elkészültem vele, hogy egyszer majd lesz egy kiállításom ezekből a képekből. De nem lett sehol kiállítva, ma is őrzöm. 30×40-es nagyítások, szakmai anyag, gyönyörű. Volt egy verseny a mezőgazdasági kiállítás alkalmából, oda beküldtem ezekből a képekből, melyekkel második díjat nyertem.

– *Milyen indíttatásból kezdte el fényképezni?*

– Halovány árnyéka se volt annak, hogy én fotóművésznek készülök, nem voltak ilyen ambícióim. Az intézeti munkám előtt, a háború után saját vaskereskedést nyitottam Cegléden. A háború alatt Berger Lipót üzletében tanultam meg a vaskereskedői szakmát, de én eredetileg hajószakács akartam lenni, cukrász-szakács. Erre az elhatározásra úgy jutottam, hogy a szomszédunk fia egyszer hazajött nyári szabadságra, aki hajószakácsként dolgozott, és emlékszem egy nagy farönkre, melyre leültünk, és hosszasan mesélt nekem a tengeri utakról. Hát ez olyan élményt adott nekem, hogy én is hajószakács akartam lenni.

Annak érdekében, hogy a szakmát kitanuljam, apám felvitt engem Pestre, a Nyugati pályaudvar melletti étterembe, a Démuszba. Az éttermet Németh László apósa bérelte, aki a Gundel családdal is rokonságban volt. A szakmai tárgyak mellett az angol, a német és a francia nyelveket is párhuzamosan kellett volna tanulni, emellett nagyon drága volt a tandíj is. Apám már nyugdíjas volt, így a szüleim nem bírták vállalni ezt a magas költséget. Ott nekem a szállást és a megélhetésemet is finanszírozni kellett volna. Szóval erről az álomról le kellett mondanom. Így lettem vaskereskedő.

Az egyik barátomnak cukorkaüzeme volt, a front átvonult őrajta is, tönkretették mindenét. A háború után újra akarta indítani a termelést, ezért mindenét pénzzé kellett tennie. Akkor jött el hozzám is egy fényképezőgéppel, hogy azt vegyem meg tőle, mert pénzre van szüksége. Én éppen akkor, 1945. május 21-én nősültem, és azt gondoltam, hogy nagyon jól jön a fényképezőgép, mert hamarosan jönnek majd a gyerekek, és lesz mivel megörökíteni

a családomat. Azonban a géppel problémáim adódtak: fogalmam sem volt arról, hogy az a sok billentyű és gomb, ami a gépen volt, az mire való. Ezért elkezdtem vadászni a háború előtti fotós lapokra, és találtam is néhányat, de erről a témáról egy szót se írtak a lapokban. Ahogy nézegettem a lapokat, egyszer olvastam egy 1936-ban megjelent cikket Haller Frigyes fotóművésztől.⁶ Ez szöveget ütött a fejembe: „Mí az a fotóművészet?” Addig soha nem hallottam erről. Azt gondoltam, az lesz a legjobb, ha én fölkeresem ezt a jóembert, és megkérem, első kézből, hogy magyarázza el nekem, mire valók ezek a billentyűk a gépemen. Így is tettem. Fölmentem hozzá, kedvesen fogadott, nagyon aranyos volt, és jól körülmosolygott. Azt tanácsolta, hogy a géppel keressen föl valamelyik múzeumot, ahol az igazgató nagyon meg fog örülni, mert ez egy 9×12-es, lemezes fényképezőgép, amivel egykor üveglapra fotografáltak. Azután megmutatta, hogy manapság már vékony filmszalagra fényképezünk. Hát így kezdődött az én kapcsolatom a fényképezéssel. Ezután eldöntöttem, hogy nekem most már egy ilyen gépet kell vennem. Vettem is egy 6×6-os Rolleicord gépet, amit magam alakítottam át kisfilmre. Ez a magam barkácsolásával elég kezdetleges volt, de működött. Egy nap, amikor az utcán mentem a géppel, elélem állt két szovjet katona, hogy cseréljem el a gépemet a náluk lévőre. Nem volt mit tennem, belementem a cserébe, amivel végül is jól jártam, mert egy jó Agfa Carat kisfilm fényképezőgéphez jutottam, ami a mai napig is megvan.

– *El kell ismerni, bátor és kitaró voltál, amiért teljesen kezdő fotósként elutaztál Budapestre, hogy felkeresd az ország egyik legjobb szakemberét, magyarázza el, miként működik a masinád.*

– Mit tudtam én azt akkor! Olyan szívélyesen fogadott ez az ember engem, hogy az hihetetlen. Ezek után én elkezdtem fényképezgetni, és készítettem egy albumot, amibe 1946-tól 1953-ig készültek a felvételek, ez a mai napig is megvan. Ezt az albumot elvittem Haller Frigyesnek véleményezésre. Előtte itt a ceglédi tudorokkal kiértékelünk az albumomat, akik azzal biztattak, hogy: „Na, Pistám, ettől aztán majd leesik Hallernek az álla!” Nem így történt. Otthagytam Haller Frigyesnél az albumomat, azt mondta, hogy majd megírja a véleményét. Haller nagyon komolyan vett, és részletes kritikát írt minden egyes képepről, nem volt az albumban szerinte egyetlen jó kép se. A kritikája arra is kitért, hogy megrajzolta a képet, miként lett volna jó. A markáns kritika ellenére később megszerettem Hallert, és attól kezdve rendszeresen konzultáltunk. Gyakran felvittem hozzá a felvételeimet, hogy megbeszéljük azokat.

– *Tehát azután, hogy megkaptad Haller Frigyes kritikáját, elkezdted tudatosabban foglalkozni a képszerkesztéssel, és ez meghatározó volt fotóművésszé válásodban?*

– Ő bírált engem, bírálta a képeimet rendszeresen. Aztán még nagyobb kedvet kaptam a fotóművészethez, most már elkezdtem foglalkozni a képszerkesztéssel, folthatással, a fényhatással, a vonalvezetéssel, a kompozícióval, tehát ettől kezdve tudatosan művészfotók létrehozására törekedtem. Amikor elkészültem 8–10 új képpel, mentem Haller Frigyeshez kikérni a véleményét. Egy ilyen alkalommal egyszer összeráncolta a homlokát, tologatta a képeket, négyet kiválasztott közülük, majd kihúzta az asztalfiókot – mintha ma lenne –, kivett belőle egy cetlit, és azt mondta, hogy ezt a négy képet küldjem el erre a címre. Ez a „cetli” az 1956-os bordeaux-i nemzetközi kiállítás nevezési lapja volt. Így

⁶ Haller Frigyes (1898–1954) fotóművész, szakíró, a Magyar Radiátorgyár igazgatója volt. 1929 és 40 között kiállított képeivel számos kítüntetést nyert. Kritikai munkássága, kiállítási bírálati a magyar fotókultúra kialakításában jelentős szerepet játszottak. Írásaiban következetesen kiállt a fényképezés művészi rangjának elismerése mellett.

küldtem el a Haller által kiválasztott első négy képemet egy franciaországi nemzetközi kiállításra. Mind a négy képemet beválogatták a kiállított képek közé.

– *A szocializmus időszakában milyen problémákkal, nehézségekkel járt Nyugat-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban lévő versenyekre, kiállításokra képeket küldeni?*

– Nagyon sok probléma volt ezzel. Nem küldhettünk képeket csak úgy külföldre, előtte a fényképeket föl kellett vinni Pestre, bemutatni a Fotóművészek Szövetségénél, és miután ott rányomták vagy nem egy háromsarkos bélyegzőt, hogy kiküldhető, azután lehetett postázni. Gyakran előfordult, hogy fölvittem 8–10 képet engedélyeztetni, de közülük esetleg kettőre nyomták csak rá a bélyegzőt, hogy mehetnek. Szörnyű dolog volt ez számomra.

– *Milyen szempontok szerint cenzúrázták ezeket a képeket?*

– Politika volt az egész. Például a „*Kitagadottak*” vagy a „*Vetélkedés vége*” című képeimet nem engedték kiküldeni, mert cigány van rajtuk. Szóval szörnyű dolog volt ez. Nekem minden egyes esetben, ha képet akartam külföldi kiállításra küldeni, föl kellett utaznom Budapestre, a szövetségben a képeket bemutatni, lebélyegeztetni, de úgy, hogy a képeket ott kellett hagyni, majd néhány héttel később lehetett értük menni. Ami képem le volt bélyegezve, azzal el kellett mennem a Nemzeti Bank devizaigazgatóságához, azok rányomták megint a bélyegzőt, hogy kiküldhető. Elképesztő procedúra volt mindez. Én dacoltam velük, mindent elkövettem, amit lehetett, elmentem minden szervhez, annak érdekében, hogy ki tudjam küldeni a képeimet. Egy idő után jöttek a szép sikerek. Már az első kiállításon négy képem került a falra. Én akkor még nem tudtam, hogy ez mit jelent. Ma már tudom, hogy egy komolyabb kiállításra beérkezik pár ezer kép, és abból kiállítanak kétszázat. Így ha a teljes anyagból egy kép a falra kerül, az már nagyon jó eredmény. Nekem mind a négy képemet kiállították elsőre. Ezek után újabb és újabb kiállításokra küldözgettem a képeimet, a sok adminisztratív akadály és cenzúra ellenére is. Az első díjat Indiában, Calcuttában kaptam, ez egy bronzérem volt, a második díjam egy aranyérem lett La Corunában. Ettől kezdve engem már jegyeztek a nemzetközi kiállításokon.

Magyarországon fotós szakmai körökben nem sokan örültek a sikereimnek. Mindent elkövettek, hogy lehetetlenné tegyenek. Hosszú volna felsorolni azokat a buktatókat, áskálódásokat, amiket elkövettek ellenem. Előfordult, hogy bírálatra kérte a szövetség a képeimet, hogy elemezzék, mi a titka a sikereimnek. Hevesy Iván⁷ egy elismert fotóesztéta volt, és azt mondták, hogy majd ő fogja bírálni a képeimet. Becsaptak, mert nem ő méltatta a képeimet, hanem Gink Károly⁸, aki nagyon haragudott rám. Erősen és vitatható módon kritizálta a képeimet. Én szerettem Gink Karcsit, aranyos, jó gyerek volt, de féltékeny volt az elismeréseimre. Lejött hozzám egyszer Ceglédre, becsöngetett, nagyot néztem a kapuban: „Károly, hogy kerülsz ide?” Azt mondta: Öregem, olyan híreket hallok rólad, amire azt mondom, hogy nem igaz! Miután bejött a lakásba és leültünk, már villogott a szeme, mert gondolta, hogy most megfogott, mert itt egyetlen kiállítási díj sincs. Általában az a szokás, hogy ha van egy serleg, akkor a vitrinbe, jól látható helyen, elhelyezik azt. Meg is

7 Hevesy Iván (1893–1966) film- és fotóesztéta, film- és művészettörténész. Kassák Lajos köréhez tartozott, a *Ma* és a *Nyugat* című folyóiratokban publikált. 1947-től az Iparművészeti Főiskola tanára volt, míg 1951-ben kényszernyugdíjazták. 1957 után a *Fotó* és a *Filmvilág* lapokban publikált, két fotótörténeti könyve jelent meg.

8 Gink Károly (1922–2002) Balázs Béla-díjas fotóművész. 1942-ben nyert először nemzetközi kiállítás aranyérmét. 1951 és 1954 között a *Magyar Fotó* munkatársa volt. Több mint 200 önálló kiállítása volt, 52 könyvet illusztrált.

kérdezte, hogy hol vannak a díjaim. Erre kibontottam aládát, és egy széles asztra kiraktam vagy százat, amire ő azt mondta, hogy ne rakjak ki többet, ez csodálatos.

– *Ez a szakmai féltékenység csak a fotósokat jellemezte? Ha jól tudom, Kecskeméten és Cegléden büszkék voltak a te elismerésedre, sikereidre.*

– Ez az irigység csak a fotós szakmát jellemezte, kimondottan. Tudták, hogy ki vagyok, milyen eredményeim vannak, mégis agyonhallgattak. Magyarországon nem kaptam díjakat ekkoriban. New Yorkban kaptam meg az *Évszázad Kiváló Fotóművésze díjat*, amit a *The Photographic Society of New York* hozott létre, és ezt először nekem ítélték oda. Ez egy új alapítvány volt, kaptam tőlük egy levelet, amelyben jelezték, hosszú csatározás után végre sikerült ezt az alapítványt megszavaztatni, és jelezték, hogy engem is felterjesztettek a díjra. Nekem még levelezőpartnerem se, senkim se volt New Yorkban. Tehát ez is azt mutatja, hogy a nemzetközi fotós világ már mennyire ismert engem akkoriban. Ezt is be kellett a szövetséghez jelenteni, amit ők továbbítottak a minisztériumba. A minisztérium engedélye kellett ahhoz, hogy átvehessem ezt a kitüntetést. Tervezett utazásom előtt három nappal még nem volt meg az engedélyem.

– *Ez 1980-ban volt, ugye?*

– Akkor, igen. Már megvolt a repülőjegyem is, de engedélyem nem volt. Végül az utazás előtti napon megjött az engedély, így kimehettem átvenni a díjat. Később itthon is kaptam már különféle díjakat, jött az *Érdemes Művész cím* 1986-ban, akkor az eredményeim már nem lehetett elhallgatni. Indiában a fotográfia feltalálásának 150. évfordulója alkalmából világkonferenciát rendeztek. Európából egyedül Tóth Istvánt hívták meg erre, az elnöki asztalnál ültem, és én adtam át a kitüntetéseket. Csak jelképesen mondom, hogy a nemzetközi fotós világ engem nagyon elismert, míg idehaza, Magyarországon kevésbé fogadtak el. Egyszer a *Fotó* című lapban írtak egy nagy cikket *Megállt az idő?* címmel. Ebben kritizáltak és elmarasztalóan szóltak a képeimről, mert én a klasszikus művészet útján jártam, én nem fényképeztem drótgubancot meg rothadt fagyökereket. Az én elsődleges feladatomban a klasszikus művészet elvei alapján készült kép és az emberábrázolás volt. Ezen írás után zavarba jöttem és elbizonytalanodtam. Azon gondolkodtam, hogy valamit változtatnom kell. A következő héten Brüsszelben aranyérmet nyert az a képem, amit kritizáltak. Ekkor megvigasztalódtam és elhatároztam, hogy nem törődöm ezekkel a kritikákkal, csinálom tovább a dolgomat úgy, ahogy eddig. Ezt a mai napig is így teszem. Sőt elmondhatom azt is, hogy van egy tanítványom, egy nagykőrösi fiatalember, akit Papp Eleknek hívnak.

– *Ő optikus, ha jól tudom.*

– Optikus, igen. Szemvizsgálaton voltam nála, és a falon néhány fényképet láttam. Látszott rajtuk, hogy nem átlagos amatőr képek. Mégis jeleztem neki a látható hibákat. Akkor Elek megkért, hogy segítsék neki. Elmondtam, hogy nézd Elek, több kitaposott út van, ami a sikerhez vezet. Ki kell választanod, hogy te melyik utat akarod járni. Elmondtam neki, hogy én hogyan dolgozom, és miben tudok segítséget nyújtani. Erre ő kijelentette, hogy ezt az utat akarja járni. Nagyon örülök annak, hogy Elek így döntött. Kimondottan Tóth István-stílusban dolgozik, és én segítem őt ebben. A szép nemzetközi sikerek bizonyítják, hogy jó utat választott. Hangsúlyozom neked, hogy én igazából fényírok. A fényel mindig azt világítom meg, ami a legfontosabb a képen. Mert egy kép esetében, mindig az a törvény, hogy a legfehérebb felületet látod meg először, aztán a többit. Tehát a fehér a domináns, ezért arra teszem a fényt, arra amit meg szeretnék mutatni neked. A fényírás az én művészetemben meghatározó. Örülök, hogy Elek barátom átvette ezt a stílust, és nem hal ki énvelem, hanem van egy ember, aki továbbviszi ezt a stílust. Ennek nagyon örülök.

– *Ő is fekete-fehérben dolgozik?*

– Színesben kezdett, de most már teljesen mellőzi a színes képeket. Rájött, hogy a fekete-fehér az izgalmasabb. Sajnos a színes képek tarkák. Én is készítettem színes képeket, az első kiállító voltam Magyarországon, aki külföldre színes képet küldött, de abba is hagytam. Tulajdonképpen a színes fotón a piros szín veszi át a fekete-fehér képhez viszonyítva a fehér meghatározó szerepét. A rendőrlámpa is piros, tehát figyelemfelkeltő szín. Szerencsére ma már vannak, akik kimondottan a színek kompozíciókra, például a zölddel, sárgával vagy a lilával építkezve komponálják a képeiket. Ezt elfogadom és szeretem is.

Itt megemlítem a fiamat, aki színesben és fekete-fehérben is készít képeket. Őt Apáti-Tóth Sándornak hívják. Felsőfokon fotografál, sikeres kiállítóművész. Több mint hatvan önálló kiállítása volt eddig idehaza és külföldön. Például az Ernst Múzeumban, Prágában, Helsinkiben, a Magyar Nemzeti Galériában. Ennek szintén nagyon örülök.

Amellett, hogy én egész életemben fotografáltam, óriási gyűjtőmunkát is végeztem, a szakmai kapcsolataim segítségével létrehoztam az „*Őt világrész fotóművészete*” gyűjteményemet.

– *Igen, azt olvastam, hogy ez egy közel 2000 darabos gyűjtemény a világ legnevesebb fotográfusaitól.*

– Igen. Ez is véletlenül indult el, mert a londoni kiállításon díjnyertes képemet egy ír kolléga kérte el azzal, hogy nagyon szeretné magának megtartani. Azt mondta, hogy cserébe elküldené az övét. Mondtam neki, hogy rendben. Tehát ez volt az induló szál, hogy cserélünk. Hát ez ment olyan 8–10 képig. Azt gondoltam, hogy ez így nem fog menni. Ezután elővettem a katalógusomat, kiírtam az aranyérmesek címeit, és leveleket küldtem nekik. Ezt követően már jöttek a képek hozzám. Így már közel 2000 képből álló gyűjteményem van.

– *Van egy nagyon komoly fényképezőgép-gyűjteményed is, a képeid negatívjai be vannak katalógizálva, és ha jól tudom, egy emlékház létrehozásában gondolkodtatok Kecskeméten vagy Cegléden. Hogy áll most ez az ügy?*

– Kecskemét volt az első. Amikor én nyugdíjba mentem, illő módon elbúcsúztam a város polgármesterétől és a megyei tanács elnökétől, Gajdócsi Istvántól. Ő egy nagyon aranyos ember volt, jó barátságban voltunk. Ekkor azt kérdezte Gajdócsi, hogy jó, jó, hogy nyugdíjba megyek, de mit hagyok itt nekik. Erre azt mondtam neki, hogy az új szakszervezeti székház egy termében önállóan fogok elhelyezni képeket, úgyhogy azt hiszem, ott van vagy húsz képem. Az új épületbe a szakszervezet vezetői az alkotóművészekről levélben kértek egy-egy alkotást, hogy azzal díszítsék a termeket. Köztudott, hogy a fénykép se a tűzzománcsal, se az olajképpel, se a szoborral nem házasítható, ezért azt mondtam Gajdócsinak, hogy ezt tudom felajánlani. Erre Gajdócsi kijelentette, hogy ez neki kevés, neki a teljes életmű kell. Erre a célra öt házat jelölt meg Gajdócsi István, majd megkért, hogy nézzem meg azokat, és válasszam ki közülük a leginkább megfelelőt. Én a Zimay utca 5. szám alatti épületet választottam, amely Kecskemét egykori polgármesterének a háza volt. Gajdócsi behívatta Nyilas Gábort, a megyei terosztály vezetőjét, kezébe adta a kulcsát, hogy ezt azonnal intézzék. Farkas Gábor és Sőreg Dénes építészmérnök barátom tervezték az emlékházat. Gyönyörű átalakítási tervet csináltak. A padlásszobákat úgy akarták kialakítani, hogy ha távolabbról jön valaki, akkor ott aludhasson, lentre tervezték a kiállítást, az alagsorba vetítőtermet és előadótermet. Nyilas Gábor egyszer azzal jött hozzám: Pista bácsi, a sporthivatalnak lejárt a bérleti szerződése, készen van az épület, de most tatarozzák, ezért *ideiglenesen* a hivatal beköltözhetne-e a Zimay utcai épületbe. Erre azt mondtam neki, hogy, miért ne,

persze, Gábor. Azt hiszem, még most is ott vannak, mert közben Gajdócsi meghalt, és az emlékház tervéből se lett semmi.

Később Kecskeméten volt egy kiállításom, Gajdócsi utódja akkor odajött hozzám, bemutatkozott, és közölte velem, hogy az emlékház terve tovább él, és be is írt az emlékkönyvembe. A következő utód már nem tudta, hogy ki az a Tóth István. Egy pesti útja alkalmával karambolozott, és ott halt meg. Az emlékház ügye ezzel bezárult. Később, amikor Szécsi Gábor volt a polgármester, eljött ide hozzám Ceglédre, hogy a Fotótörténeti Múzeum mellett van egy telek, oda egy Tóth István-emlékházat, egy múzeumot építenének, ha adnám az életművet. Azt válaszoltam erre az ajánlatra, hogy természetesen adom. Megcsináltatta a mérnöki tervet, megvan minden az új emlékházhoz. Már csak a startpisztolyt kellett volna elsütönni, amikor jött a választás, és új polgármestert választottak. Én ezeket a kész dossziékat a hónom alá vettem, és elmentem Kecskemétre az új polgármesterhez. Megmutattam neki, hogy hol tartunk a tervekkel. Erre kijelentette, hogy sajnos nincs pénz. Később Zombor Gábor polgármestert még egyszer megkerestem, hogy nem gondolták-e meg magukat. Erre azt mondta, hogy nézze, itt most megszűnt a mozi, beadtuk rá a pályázatot, ha megnyerjük, akkor ott tudunk csinálni valamit.

– És akkor itt tart most a kecskeméti Tóth István-emlékház ügye? A Magyar Fotográfiai Múzeumot is elviszik Kecskemétről Budapestre a tervek szerint. Ha jól tudom, a kiállítási anyagaid is megvannak.

– Egy nagy kiállításom volt a Múcsarnokban. Három terem tele volt képekkel a ciklusaim alapján: „Pillanatok, Kortársak, Gyermekkorom emlékei”. Ez az anyagom azóta is itt van. A fényképek nagyméretűek: 1×1 méteres paszpartun, vannak az 50×60-as képek, gyönyörű anyag. Ezt bemutatták egyszer Cegléden, a Kossuth Lajos Múzeumban is. Mikor tatarozták a múzeumot, ki volt ürítve az egész, és mielőtt visszapakoltak volna, az összes helyiségben volt egy nagy Tóth István-kiállítás. Még egy kiállítás volt ebből a kollekciónál Szlovákiában, Komarnóban a Jókai Múzeumban. Azóta itt van lerakva nálam, és arra vár, hogy hol tudom elhelyezni őket. Az Országos Széchényi Könyvtár Jelenkori Fotóművészet Gyűjteményének ajándékoztam körülbelül 300 képemet. De az is fontos, mert a kutatók meg ott dolgoznak a könyvtárban. Ezenkívül igen sok magángyűjtőnél és közgyűjteményben vannak képeim az ország területén, például Debrecenben, Szegeden, Dunaújvárosban, Veszprémben, Szekszárdon, Szolnokon, Budapesten és más városokban is. Budapesten a Váci utca 18. szám alatt van egy Tóth István Fotóművészeti Galéria, Jaksics György magángyűjteménye.

– És akkor visszatérve a ceglédi emlékház történetére...

– Visszatérve Ceglédre, itt Kovács Károly volt a tanács elnöke, aki egyszer szintén kijött hozzám, hogy itt van egy gyönyörű műemlék ház. Itt nem messze, tőlem légvonalban olyan 200 méterre, a Rákóczi úton, a főutcánkon. Azt mondta, hogy megvinnék a házat, ha adnám az anyagomat állandó kiállításra. Nagyon megörültem ennek. Ugyanúgy jött Sóreg Dénes barátom, megcsinálta az átalakítási tervet, gyönyörűen minden kész volt, amikor az történt, hogy megszűntek a járások. A járási első titkárt el kellett valahova helyezni, hát ide tették tanácselnöknek. Neki nem volt fontos az emlékház. Szép, bőrkötésű levelet kaptam, hogy a nem túl távoli jövőben meglesz az emlékház. Hát ez már huszonvalahány éve volt.

De még nincs vége ennek a játéknak. Közben ez az épület kiürült, és a biztosító igazgatója eljött hozzám, hogy megvinnék azt a házat, a földszinten bank lenne, az emeleten helyeznék el a Tóth István állandó kiállítást, és megkérdezte, hogy adom-e a képeimet. Igen, mondtam, adom az anyagomat. Aztán jött az alku. A biztosító nagy

nehezen megegyezett a várossal, de az alkuból már kimaradt az emlékház. Így ebből sem lett emlékház.

– Ez tényleg egész döbbenetes, és egyben nagyon szomorú is. Döbbenetes, mennyire személyfüggő az, hogy odaállnak-e az ügy, az életműved mögé, és amikor ahelyett a személy helyett, aki meghozta a döntést, jön egy másik, akkor már veszik az egész ügy. Egy világhírű fotós életművére mindkét város büszke lehetne.

Kecskeméten a szakmai jellegű kapcsolataid mellett a város és a megye vezetőivel milyen kapcsolatban álltál? Ha jól tudom, volt olyan kiállításmegnyitód Kecskeméten kívül is, amelyeken Romány Pál vagy Pozsgai Imre mondott beszédet.

– A Romány Pállal jó barátságban voltunk.

– Ők támogattak téged? Tudták azt, hogy mivel foglalkozol, és odafigyeltek erre?

– Persze. Pozsgay Imrét nem is én kértem fel, hogy nyissa meg a kiállításomat.⁹ Nem tudom ki intézte, valószínűleg Romány Pál. Romány Pállal ma is nagyon jó barátságban vagyok. Mindketten tisztelték és nagyra értékelték a művészetemet. Gajdócsi is, de maga Mészöly Gyula is. Gyakran utaztam Budapestre, intézni a képeim kiküldését. Gyula bácsi lehetővé tette számomra, hogy kötetlen munkaidőben dolgozzak. Azt mondta, az a lényeg, hogy a munka el legyen végezve. Nagyon jó kollégák, aranyemberek voltak a kutatók, jó barátom volt mind. Velük előre egyeztettem a munkát is. Például vizsgálták egy mesterséges vírusfertőzést, és azt mondták, hogy: „Pistám, három nap múlva jelentkezik a tünet, akkor ezt le kell fényképezni!” És az le volt fényképezve. Tehát a munkám nem maradt el soha. El is mondom sokszor, hogy én a leghaszontalanabb tagja vagyok ennek a társadalomnak, ugyanis engem azért fizettek, mert szórakoztam. Gyakran a szabadságom alatt is bementem az intézetbe, mert hiányzott a légkör. Gyönyörű fotólabort és műtermet csináltatott nekem Mészöly Gyula. Amit kértem, modern berendezést, felszereléseket, mindent megkaptam.

– Ez a háttér kellett ahhoz, hogy utána tudj menni a dolgoknak, ki tud küldeni a képeid a kiállításokra, fényképezni tudj?

– Igen. Általában heti három napot dolgoztam Kecskeméten, hétfőtől szerdáig. Csütörtökönként Budapesten voltam minden héten. Pénteken pedig a ceglédi telepen dolgoztam. Hétfévégén, szombat és vasárnap készítettem a saját képeimet.

– Akkor tudtál a fotóművészetrel foglalkozni?

– Nem, a fotografálással mindennap foglalkoztam. Gyakran hajnali háromkor feküdtem le. Sokszor miután letettem az intézeti munkát, hazajöttem és idehaza jött a művészkedés. Tehát ezt nekem rendszerint éjjel kellett csinálnom.

– Sokat utaztál országon belül is a fényképezés miatt?

– Sokat, állandóan úton voltam. Nézd, amikor a „Gyermekkorom emlékei” ciklusomat csináltam, én az egész országot bejártam. Ebbe a témába majdnem beletört a bicskám, mert itt, ahogy a háború végigvonult, majd jött a szocializmus, már nem az a világ volt, amire én a gyermekkoromból emlékeztem. Akkor is megkértem Gyula bácsit, hogy egy hétre engedjen el a Viharsarokba ezt a témát fotografálni. Elengedett akkor is, nagyon rendes, munkámat segítő ember volt Mészöly Gyula.

⁹ Pozsgay Imre Budapesten, a Múcsarnokban Tóth István életmű-kiállításának a megnyitóján mondott beszédet 1983. május 12-én. Tóth 1993: 159–161.

– *Hogyan kerested az ismeretlen modelleket a képeidhez? Nagyon karakteresek és kifejezőek az arckok. Gondolom, nem lehetett egyszerű ilyen embereket, ilyen arckokat találni.*

– Nem, persze, hogy nem. Itt van az „*Öreg cigány*” című képem modellje, aki sok más képeimen is szerepelt. Ezt az embert én megláttam a városban Cegléden, de akkor siettem, csak elhatároztam, hogy majd le kell fényképezni. Többször is láttam a városban, aztán mikor legközelebb találkoztam vele, már le volt borotválva, és akkor megszólítottam. Kérdeztem tőle: „Hova tette azt a gyönyörű szép szakállát?” Azt mondta, hogy nagyon sokba volt, azért vágta le. Nem értettem, hogy mindennap borotválkozni többre van, mint egy szakáll. Erre azt mondta, hogy a szakállt azt mosni kell szappannal, ami drága. Ezután több éven keresztül, minden héten jött hozzám a szappanpénzért, azért, hogy növecsse meg a szakállát. Sokszor vasárnapi ebédet is adtam neki. Megnövesztette a szakállát, és akkor ezek a képek születtek belőle. Az „*Öreg cigány*” kép fényképezése sem volt egyszerű, mert egy ezüstpitykés mellényben volt, fehér ingben, hosszú inggallér volt még akkoriban a szokás. A hosszú inggallér ki volt téve a mellényre, a képen úgy nézett ki, mintha a szakállából nőttek volna ki a gallérok. Kezdő fotográfus voltam még, mindenre nem terjedt ki a figyelmem. Mikor előhívás után megláttam a furcsa gallérokat, elhatároztam, hogy a felvételt meg kell ismételni. Kimentem az öreghez és mondtam neki, hogy „a mellényt fordítva vegye fel!”, mert így eltakarja az inggallért. Erre ő felháborodott, hogy „bohócot csinálok belőle”. Ezután elmeséltem neki a problémát. A szomszédból meg röhögtek szegényt, hogy tényleg bohócot csinál magából. Szóval ilyen dolgokat vállalni kellett a fotográfálás területén.

– *Gondolom, amikor a művészeket fényképezted a „Kortársak” témában, akkor is sokat kellett utaznod, mert mindenkit az otthonában, a saját alkotó környezetében fényképeztél le.*

– Igen, úgyszólván az egész országot körbeutaztam, Budapest mellett gyakran megfordultam Szegeden, Debrecenben is.

– *Hogyan döntötted el, hogy melyik művésztől milyen képet készítesz?*

– Az egy külön probléma volt. Tudniillik ahhoz, hogy én valakiről jó képet tudjak csinálni, ahhoz nekem ismernem kell őt. Ki vagy te, ember? Tehát a kép láttán neked pontosan meg kell mutatnom, hogy ki az az ember. Ez egy jóságos, ez egy gonosz, ez egy mókás ember, ez egy tudós. Tükröznie kell a képnek a modellt, de nem csak őt, engem is tükröznie kell annak a fotónak, amit készítek.

Czóbel Bélánál kezdtem a sorozatot, gondoltam, hogy előreveszem a legidősebbeket, a fiatalok majd ráérnek később. Mindenkihez bejelentés nélkül mentem, mert nem szerettem, ha várnak, ha készülnek. Nem szép dolog rátörni egy emberre, de nekem ez bevált. Mikor megérkeztem Czóbelhez, a házvezetőnő nyitott ajtót. Mondom, hogy a „mestert keresem”. Erre azt mondja a házvezetőnő, hogy „kórházban van”. Na, gondoltam magamban, talán elkéstem. Hogy ne vesszen el a napom, elmentem Barcsay Jenőhöz, aki szívélyesen fogadott. Elmondtam neki, tudom, hogy a Képzőművészeti Főiskola tanára, ő készítette a *Művészeti anatómiát*, ami öt nyelven megjelent, de hogy ki Barcsay Jenő, azt nem tudom. Megkértem, hogy egy napig lehessen nála, így ott töltöttem a napomat. Mondtam neki, hogy úgy csináljon mindent, mintha én ott se lennék. Közben beszélgettünk, megkérdeztem, hogy van-e felesége, vannak-e gyermekei. Azt mondta, nincsenek. Tehát Barcsaynál voltam egész nap, miután elvégezte a dolgát, este leült a priccsre és elővett egy könyvet. Mondom neki „Jenő bácsi, milyen jó volna, ha most valaki adna egy pohár vizet”! Az idős ember fáradtan ült, elhelyeztem egy pohár vizet, átvilágítottam, így készült az „*Egy pohár víz*” című képem. Aztán mentem Ilosvai Varga Istvánhoz Szentendrére, vele szemben lakott a Czóbel, aki akkor már a kertben kapálga-

tott. Bementem hozzá, elmondtam nemes szándékomat. Czóbel nagyon szívélyes volt, felmentünk a műtermébe. Az udvaron ki volt dobva egy rozoga szék, azt megfogtam, és vittem magammal. Meg is kérdezte, hogy miért hozom a széket. A műteremben erre ültettem, és így fényképeztem le. Az volt a következő kérdése, hogy a Barcsayt lefényképeztem-e már? Erre elmondtam a történetet, az igazat, hogy itt voltam nála, de a házvezetőnő azt mondta, hogy kórházban van. Igen, igen – mondta –, untam már a sántikálást. Mert sánta volt. Czóbel 90 évesen befeküdt a kórházba, 20 kg-os súllyal húzatta a lábát, hogy ne sántikáljon. Megkérdezte tőlem is: „Ugye hogy most jobban járok?” Mondtam neki, hogy persze. Bár azt nem tudtam, hogy járt azelőtt. Azt kérte, hogy mutassam meg a Barcsayról készült felvételemet, de az nem volt nálam. A portrék készítése során az volt a rendszer nálam, hogy 30 felvételt készítettem minden modellről. Egy sorozat arckép, egy a műhelyben és egy a művész otthonában. Tehát minden művész esetében ezt a hármas témát csináltam meg. Amikor vittem nekik megmutatni a 30 képet, gyakran előtte kiválasztottam magamnak ötöt – amiket a legjobbnak tartottam –, és hátul megjelöltem azokat. Minden modelltől megkérdeztem, hogy melyik képpel ért egyet, melyik állítható ki. Így volt ez Barcsaynál is, vele is megbeszéltük, hogy melyik tetszik neki a legjobban, melyik a legjobb kompozíció, a világítás stb. Barcsay kiválasztotta az „Egy pohár víz”-et. Ez be is volt jelölve, nekem is ez tetszett a legjobban. Barcsayról ez a kép bejárta a világot. Czóbelhez is visszamentem a képekkel, és mindjárt megkérdezte, hogy a Barcsayról készült képeket hoztam-e magammal. Nem vittem, mert nem szoktam mutogatni a másokról készült képeket. Később megtörtént, hogy Szingapúrban aranyérmet nyertem a Barcsayról készült képpel, és vittem Szentendrére a Barcsaynak egy 30×40-es nagyítást. Láttam, hogy Czóbel ismét kint van a kertben. Gondoltam, hogy most bemegyek hozzá és megmutatom a Barcsayról készült képet. Azt mondta: „Ez igen, ez Barcsay úr!” Erre azt mondta nekem: „Tudod mit, gyere hozzám is, és csinálj rólam is ilyen képeket!” Én ezzel úgy voltam, hogy Czóbel sosem lesz Barcsay, és fordítva sem. Barcsay egy elegáns úriember, mindig öltönyben, nyakkendőben volt. Ezután kéthetente kellett mennem Czóbelhez Budapestre fényképezni, minden badarságot kitalált, hogy lefotózzam. Czóbel nagyon jó barátságban volt Pablo Picassóval, minden évben három hónapot nála nyaralt. Picassónak volt egy magyar fotográfusa, Brassay, aki bizarr képeket készített Picassóról, például meztelen felsőtesttel dekánerral a fején. Mikor Czóbel ezt meglátta, fejébe vette, hogy túltesz Picassón, ezért azt mondta, hogy ha legközelebb megyek hozzá fotografálni, akkor a fürdőkádban csinálok majd róla képeket. Mondtam neki, hogy igen, Béla bácsi, felveszed az úszónadrágod és megyünk a kádba. Sajnos erre már nem került sor, mert meghalt. Sokat fényképeztem Czóbelt, az egyik alkalommal a gyönyörű szép lánya volt otthon Svájcból. Azt nagyon sajnálom, hogy őt nem fényképeztem le, álomszép nő volt.

– *A legnevesebb írókról is készítettél portrékat. Ezeket később készítetted, vagy párhuzamosan a képzőművészekkel?*

– A művészekkel kapcsolatosan sok problémám volt. Mint mondtam, azt terveztem, hogy egy napot töltök a művészekkel a lakásukban, és közben elkészítem a fényképeket. Ezt nem lehetett megcsinálni, egyrészt nekem sem volt ennyi időm, másrészt a modelleket sem lehetett ennyire igénybe venni. Szerencsére jó meglátásaim voltak, így tíz perc beszélgetés nekem elég volt ahhoz, hogy tudjam, milyen képet fogok a modellről készíteni.

Mikor Frank Frigyeshez mentem, ki volt írva az ajtajára, hogy: Erősen kopogjon! Dörömböltem, csöngettem, de semmi jel nem érkezett, később további zörgetésre nagy nehezen beengedett. Elkezdtünk beszélgetni, kiderült, hogy már 80 éves. Mondtam neki, hogy „én is szeretnék annyi lenni”. Erre kijelentette, hogy „ne kívánja”! Elmondtam, hogy éppen az öngyilkosság gondolatával foglalkozik. Zúgott a füle, a gyógyszerek nem hasz-

náltak. Azt mondta, már nem bírja tovább, a füle elkezd hajnalban a zúgást. Megőrül. Beszélgettünk még egy kicsit, majd dolgozni mentünk a műterembe. Ott egy hatalmas, hozzávetőlegesen kétméteres festmény volt az állványon, félig kész állapotban. Akkor épült a Budapest Körszálló, és ő azt festette. Mellette egy másik állványon egy nagyon szép festmény volt, a harmadik állványra egy kötél volt ráhurkolva. Gondoltam, hogy ezt le kell fényképeznem. A fényképezéshez nemegyszer hozzátartozott a csalafintaság, hogy például olyan háttér legyen, amit én jónak tartottam. Mondtam neki: „Mester, kezdjük akkor a festékválogatással” – mert a festékes ott volt a festőállvány alatt, amelyen a kötél volt. Tehát odacserkészttem, és így tudtam lefotografálni a kötéllel Frank Frigyest.

Ezek után jött a többi művész. Ekkoriban már szép sikereim voltak, a „*Pillanatok*” ciklus ment az egész világon. A kollégák közül többen megjegyezték, hogy: azt hiszed, hogy majd ezekkel is olyan sikered lesz!? New Yorkban senki sem tudja, ki az a Barcsay vagy Czóbel! Erre rendszerint azt válaszoltam, hogy az lehet, de a jó képet ott is ismerik. Végül is a „*Kortársak*” sorozatom nagy siker lett.

– Az írókat is elkezdted fényképezni. Ez hogy kezdődött?

– Az íróksorozat az egy külön téma. Buda Ferenc volt az első, akit fotografáltam. Buda Feri egy aranyember, nagyon sok megnyitót ő tartotta. Feri mindig készséges volt, nem úgy a többiek. Például Déry Tiborhoz háromszor kellett elmennem, míg végre a kapun beengedtek. Mikor először mentem hozzá, jött a házvezetőnője, hogy „most nem lehet, mert a mesternek dolga van”. Másodjára azt mondta nekem, jöjjen holnap. „Holnap reggeli után.” Mentem másnap is, tíz órakor csöngettem, erre a nő kegyetlenül letolt, mert megmondta, hogy reggeli után jöjjenek. Mondom neki, hogy tíz óra van. Erre kijelentette, hogy „a mester egy órakor reggelizik”. Be sem engedett a kapun. Mentem harmadszor is, ekkor a felesége nyitott ajtót azzal, hogy „jaj, a drágámat akarja lefényképezni, jöjjön be!”. Bementünk, majd a férjét kezdte el gyözködni: „Drágám, gyere, le akarnak fényképezni!” Erre Déry: „Nem érek rá!” Majd a felesége: „Ugyan, tíz perc az egész!” Tiltakoztunk mindketten, hogy ezt nem lehet tíz perc alatt elintézni. Ezek után Déry azt kérdezte tőlem: „Van magának becsületszava?” Erre válaszoltam, hogy „mondjuk”. Majd kijelentette: „Akkor jöjjön holnap egy óra után!” Így már negyedszer mentem, mikor végre le tudtam fényképezni Déryt. Miközben fotografáltam, beszaladt a szobába egy kis pulikutya. Erre azt mondja: „jaj de jó, hogy bejött! Ezt is le kell fényképezni! A másik kutya meghalt, azt is sokat lefényképezték, de ezt még nem, ezt is fényképezzük le!” Mindjárt az ölébe vette a kutyát, több pózból is lefotografáltam. Ezek után azt mondja: „Kérem, letelt a félóra”. Mondtam neki, hogy „mester, a kutya nem volt benne a félórában”. Erre kegyesen kijelentette: „Na jó, akkor még tíz perc.” Így jártam Déry Tibornál.

Ezután Illyés Gyulához mentem. Mikor odaértem, szakadt az eső. Csöngettem, sokáig vártam, végre kijött a házvezetőnő. Kérdezte, hogy mit akarok. Erre én mondtam: „Le akarom fényképezni a mestert.” Mivel ide se jelentkeztem be előre, odaadtam neki egy névjegykártyámat, hogy vigye be. Később kijött a nő, kinyitotta a kaput, és azt mondta, hogy menjek az ajtóhoz és csöngessem. Csöngettem, kijött a felesége és megkérdezte, hogy mit akarok. Mondtam neki, hogy a mestert szeretném lefényképezni. Bement a férjéhez, majd visszajött, és bementünk a lakásba, aztán megjött Illyés Gyula is. Bemutakoztam, leült a székre, elmondtam neki, hogy a koncepcióm alapján egy portrészorozatot, műhelyképeket és otthoni képeket szeretnék készíteni róla. Ezek után leült a székre, és akkor azt mondta: „Csináljátok a képeket!” Mondtam neki, hogy ez nem úgy van, én egy műtermet hoztam magammal. Nem tudhattam, hogy milyen világítás van, vittem a lámpákat, reflektorokat, vakut, állványokat, derítőlappokat. Egy kocsi tele volt a felszereléssel, a csomagtartó

is, meg a hátsó ülés is. Nem tudtam előre, hogy a lakásban milyen a világítás, mi van, hogy van. Én nem csak a modellt fényképezem, hanem ami mellette, körülötte van, és az menet közben dől el, hogy mit, milyen hangsúllyal kell fotografálni. Aztán mondtam neki, hogy hozzá kell készülnöm a fényképezéshez. Türelmesen várta, míg belámpáztam, ezek után arra kértem, hogy egy kicsit forduljon oldalra. Erre ő azt mondja: „Ugyan kérem, csinálja így!” Gondoltam, hogy itt nagy baj lesz. Úgy volt, hogy összecsomagolok, nem fényképezek tovább. Aztán megkérdeztem tőle, hogy most éppen min dolgozik. Az íróasztala előtt könyvespolc volt, a plafontól a padlóig tele könyvekkel. Ezen volt egy üres rész, abba egy klumpa volt betéve. Odaült az íróasztalhoz, volt ott egy Sárkányölő Szent György-szobor, igazgattam rajta, mire ingerülten megkérdezte Illyés: „Az is rajta lesz?” Mondtam, hogy „igen, az is rajta lesz”. Akkor már nagyon dühös voltam, úgy volt, hogy abbahagyom. Azt mondtam neki: „Ha nem tetszik a kép, a papirkosárba majd jó lesz!” Megcsináltam a felvételt úgy, hogy a klumpa a feje fölött volt. Egyszer csak megkérdezte tőlem – mivel ott volt a névjegykártyám az asztalon –: „Mik ezek a rövidítések itt, a maga neve után?” Mondom neki: „Én fotóművész vagyok és ezek azon nemzetközi szövetségek rövidítései, amelyeknek tiszteletbeli tagja vagyok.” Ezek után megkérdezte: „És honnan jött maga?” Mondom neki, hogy Ceglédről. Erre megkérdezte: „Hogy lakhat maga Cegléden?” Mondtam Illyésnek: „Ha Tokióban felszáll egy repülőgép, Budapest és Cegléd ugyanolyan távolságra vannak.” „Na de itt a profit!” – mondja ő. Erre azt mondtam: én a művészetemért súlyos ezreket áldozok. Ez a segédmunkás, aki itt velem van, aki a lámpát mozgatja, dr. Kisfaludi Péter ügyvéd, aki nem pénzért, hanem lelkesedésből jött el velem. Erre leesett az álla, mindjárt hívta a feleségét, fűtőlős barackpálinkát hozatott. Nem ittam, meg voltam sértve. Ezek után úgy döntöttem, hogy befejezem az írók fotografálását.

– Ennyire nehéz esetek voltak ezek a neves írók?

– Nagyon nehéz esetek voltak. A festőművészekkel könnyebb volt, azokhoz mentek a képvásárlók, azok tárgyaltak, beszélgettek. Az írók ezzel szemben beültek az íróasztal mellé, és ne zavarja őket senki. Gondolom, ebből eredt ez a távolságtartás is...

– Beszélgettünk már arról, hogy a Tóth István-képeknek megvan a maguk világa, sajátossága, és nagyon jó az, hogy ezt valaki továbbviszi. Te hogyan fogalmazod meg, hogy mitől beszélhetünk Tóth István-stílusról vagy Tóth István-képekről? Mi az, ami a te stílusodra jellemző?

– Az, hogy jók a képeim!

– Mitől jók, mitől mások ezek a képek?

– Az én tanítómesterem, Haller Frigyes azt mondta, hogy a gyomirtást el kell végezni. Semmi nem lehet a kép felületén, ami nem tartozik a témához szorosan. Ami a képen ott van, az a tartalom segítségére van ott. Szóval a világítás, a technikai megoldások, a fotópapír felületének mind-mind megvan a maga funkciója. Én fekete-fehérben dolgoztam sötét tónusokkal. Engem úgy ismertek, hogy a „a fekete Tóth”. Amikor a német kollégák itt voltak a Fotóművész Szövetségben, és ott bemutattak, akkor visszakérdeztek, hogy: „a fekete Tóth?” Szóval engem úgy ismertek, hogy feketék a képeim. Tehát a gyomirtást el kell végezni, mert minden a tartalomért kell, hogy legyen.

A másik fontos dolog, hogy le kell venni az álarcot a modellről! Mindenkinek van álarca. Amikor én kisgyermek voltam, a szüleim elvittek a fényképész bácsihoz, az beállította a világítást és mindent. Akkor még gumilabdás exponáló volt, és azt mondta: „Mosolyogjál, kisfiam!” Tehát egy álarcot tett rám. Én leveszem a modellről az álarcot. Nagyon kimerülök, mikor dolgozom. Rendszerint hosszú kioldózsínórral dolgoztam,

miközben beszélgettem és piszmogtam a géppel, figyeltem a keresőbe, közben a modell elfelejtette, hogy most velem foglalkozom. Eközben exponáltam, tehát ő sose tudta, hogy mikor készült a felvétel. Tehát én leveszem a modellekről az álarcot.

Nagyon gyakran, a fotografálás előtt, ceruzavázlatokat készítettem, megrajzoltam, hogy mit akarok csinálni, és ahhoz kerestem a modelleket. Sokszor az utcán láttam meg a megfelelő arcokat. Nagyon kínos dolog utcán leszólítani valakit, de illedelmesen bemutatkoztam, elmondtam, hogy fotóművész vagyok, és szeretném lefényképezni. Egy részük lehurrogott, elküldött a fenébe, vagy mosolyogva igent mondott. Nemezszer előfordult, hogy miután megegyeztünk, akkor a jövő hét csütörtökön csináljuk a felvételt, és amikor leült a gépem elé, akkor láttam, már egy hete a tükörben próbálta a különböző pózokat. A képen ő valaki más akart lenni, Lollobrigida vagy nem tudom ki, pedig lehet, hogy fejőnő volt. Ahhoz is kellett a megfelelő taktika és gyakorlat, hogy ki tudtam hozni belőlük az igazi arcukat. Tehát egyszerűen ahhoz művésznek kell lenni, hogy valaki művészetet csináljon, ez nem megy anélkül. Manapság látom, hogy sajnos nagyon sokan, pláne az új technikával, kiállnak az utcasarokra és kattogtatnak, lemegy 30 felvétel, majd megnézi, rácsodálkozik, jé, van köztük egy jó kép is. De ez így öncsalás.

– Balázs Jánost és Tóth Menyhértet is megörökítetted a képeiden, és látom, hogy több festményed is van tőlük. Milyen kapcsolatban voltál e két jeles művésszel?

– Manapság nagyon népszerű Balázs János, és sok gyűjtő keresi a képeit. Én Balázs Jánossal nagyon jó barátságban voltam. Jánostól nem lehetett elvinni egyetlen egy képet se, amíg én azt le nem fényképeztem. Mérhetetlen kincs az is, hogy több száz festményéről 6×6-os színes diapozitív felvételem van. Ezeket a modern technikával beszkennelem, és most dolgozom fel a Balázs János-képeket. Viszonylag jelentős gyűjteményem van tőle.

– És Tóth Menyhérttel milyen kapcsolatban voltál?

– Menyus bácsit nagyon szerettem, és ő is engem. Menyus bácsi Miskén egy régi öreg házban lakott, amit ő aztán átépített, és volt ott egy pince is az udvaron. A pince szép volt, téglával kirakva, és ezt lebontotta, szegény Menyus bácsi egyenként szedegette a téglát. A fiam akkoriban huszonegynéhány éves volt, mondtam Menyus bácsinak, hogy majd mi ezt a fiaim barátaival megcsináljuk. Lementünk hozzá a fiamékkal, és egy nap alatt elpuoltuk Menyus bácsi pincéjét. Menyus bácsival nagyon jó barátságban voltunk.

– Ha jól látom, neked igen szerteágazó baráti kapcsolatrendszered volt a művészek jelentős részével.

– Óriási volt ez. A végén már nem tudtam, hogy melyik a jobb, vagy melyiket élvezem jobban, a fényképezést vagy a művészek barátságát. Mert mindenkivel jóban voltam, egymást látogató barátság alakult ki köztünk. Ezt nagyon élveztem, szerettem.

– A mai napig vannak ilyen baráti kapcsolataid?

– Már nem dolgozom. Már nem tudom látogatni a barátaimat sem. Kocsikázok még mindennap, de csak itt a városban. Ezt nagyon sajnálom, de így van. Már nem fotografálok több mint tíz éve, viszont akkor elkezdtem festegetni. Abból a megfontolásból tettem ezt, hogy a festégyárosoknak is élni kell valamiből. A festegetést, azt csináltam körülbelül tíz évig, és aztán abbahagytam azt is. Ma már azzal foglalkozom, hogy a nálam lévő értékeket próbálom megmenteni. A Balázs János-anyagból körülbelül 150 darabot már digitalizáltam. Nagyon szívesen adnám, akár a salgótarjáni múzeumnak is, már hívtam őket telefonon, hogy csináljanak belőle egy kiállítást. Ennyi Balázs-képet egyszerre egy helyen nem lehet látni. Persze ennek forintértéke nem az, mintha eredeti képek lennének, de az

esztétikai értéke ugyanaz, ugyanazt kapom. Mostanában ezzel vagyok elfoglalva. Le vannak dobozolva, ezeket átkötöttem, elhelyeztem. Valaki valamikor majd örül ennek. Szóval magam sem tudom, hogy melyik volt a nagyobb boldogság az életemben: a fényképezés, vagy ezeknek az embereknek a barátsága. Csodálatos életem volt: sok siker, öröm, bukás, ebben minden volt, és együtt, olyan szép volt ez a 90 évem.

– *Nagyon köszönöm a beszélgetést, és jó egészséget kívánok továbbra is Pista bácsinak!*

Irodalom:

C. Fehér Ferenc: *Az évszázad kiváló fotóművésze, Tóth István* (Cegléd, 2003)

Hovanyecz László: *Értékkeremtők 2010 – Tóth István* (Kossuth Kiadó, 2010)

Tóth István *Az évszázad kiváló fotóművésze* (Tóth István életmű-albuma, Cegléd, 2006)

„Áldassék érte ez a homok.” *Kortársak Tóth Istvánról* (Tóth István kiadása, Cegléd, 2011)

Tények, emlékek Tóth István fotóművészeiről (Kecskemét, 1993)